

Dr. habil. Örsi Julianna

· Történész, etnográfus, bölcsészdoktor, kandidátus (ethnographia), habilitált doktor (etnográfia – kulturális antropológia, címzetes főiskolai tanár, nyugdíjas múzeumigazgató (Türkeve), civil szervezeti vezető (Szolnok)
· kultura.kevi@gmail.com

TÖREKVÉSEK A MAGYAR REFORMÁTUS EGYHÁZ SZELLEMI MEGÚJULÁSÁRA¹

Aspirations for the spiritual renewal of the Hungarian Reformed Church

Koraci ka duhovnoj obnovi Mađarske reformatske crkve

A 19. század utolsó negyedében a skóciai Edinburghból indult el a református egyház megújítására törekvő mozgalom, amelynek zászlóvivője Sommerville volt. A skót misszionárius számtalan országot bejárt, és hirdette a megújulást. Magyarországon 1888-ban tett egy alföldi körutat. Útján több ismert egykori tanítványa (Szalay József nagybecskereki, Kecskeméti Ferenc békési és Révész Mihály türkevei lelkészek) segítette. A nép fogékony lett az újításra. A 19–20. század fordulóján egyre inkább érződött Magyarországon is, hogy a református egyház megújulásra vár. A változtatás zászlóvivői a fiatalok lettek. Az első világháború és a trianoni békekötés után egymás után alakultak meg a különféle ifjúsági szervezetek, jelentek meg új egyházi lapok. Az első ifjúsági tömörülés, a Keresztyén Ifjúsági Egyesület a 20. század első éveiben alakult meg, majd továbbiak követték (Bethlen Gábor Kör, magyar református diákszövetségek, cserkészmozgalom stb.). A két világháború között az egyik legjelentősebb ilyen szervezet a Soli Deo Gloria (1924–1950) volt. A diákszervezetek – azon kívül, hogy fontosnak tartották a református egyház szellemi megújulását – foglalkoztak a magyar társadalom szociális problémáival is. A társadalmi kérdések megoldására tett javaslataik a népi írók nézeteihez álltak legközelebb. A diákszervezetek a 20. század közepéig működhettek Magyarországon.

Kulcsszavak: megújulási mozgalom, magyar református egyház, alföldi missziós körút, diákszervezetek, Soli Deo Gloria, társadalmi problémák, szárszói konferenciák, népi írók, javaslatok a társadalmi változtatásra

¹ Ez az írás nagyban támaszkodik a szerző *Jászkunság* a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület 5. évkönyvében, 2017-ben megjelent munkára.

A 19. század utolsó időszakában a Magyar Református Egyházban is a válság jelei mutatkoztak. A korabeli leírások szerint kiürültek a templomok, az egyházközségekben is alig folyt érdemi munka. Nemcsak magyar jelen-ség volt ez. Skóciából (Edinburgh) és Amerikából indult el a változtatás gondolata, amelynek egyik elszánt hírnöke Sommerville volt. A nagyhatású missziót végző lelkész 1887–1888-ban Magyarországon is járt. Alföldi kör-útja nagy érdeklődést váltott ki. Ezrek hallgatták szuggesztív előadásait. Járt Mezőtúron, Gyomán, Békésen, Debrecenben, Túrkevéen, elment Nagybecs-kerekre, majd Erdélybe, sőt Moldvába is (Sommerville alföldi körútjáról részletesebben lásd Örsi 2017). Missziói útján fordítói voltak Kecskeméti Ferenc, Révész Mihály, Szalay József lelkészek, akik a teológia elvégzése után Edinburghban vagy Londonban már találkozhattak a lelkésszel, illet-ve már a teológián is hallhattak az új irányról Balogh Ferenc debreceni professzortól. Szalay József nagybecskereki lelkész például 25 alkalom-mal kísérte el a skót misszionáriust, és fordította előadását ezen a körútján. A bácskai lelkész leányát később Karácsony Sándor, a megújulási mozga-lomban szerepet vállaló pedagógus vette feleségül. Habár azonnali változás nem történt, el volt hintve a gondolat, hogy változtatni kell a prédikálás stí-lusán, módszerén, a gyülekezet tagjai élénkebb egyházi életet igényelnek. A szolgáló egyháznak figyelnie kell a társadalmi igényekre, hozzá kell jár-ulnia a társadalmi feszültségek oldásához. Az erjedési folyamat különö-sen Békés megyében talált táptalajra. Egyesek megmaradtak a református egyház működésének jobbításánál, mint például a makói származású Kec-skeméti Ferenc, aki még újságot is alapított. Kecskeméti az 1880-as évti-zed elején Amerikában járt missziós úton. Onnan hozhatott újabb szellemi gondolatokat. Mellesleg New Yorkban ő alapította az első magyar presbi-teriánus templomot (egyházközséget). A 20. század elején politikai pályá-ra lépett. Volt, ahol az elégedetlenség az egyháztagokat az ekkortájt éledő szektákhoz vezette. A fellépő békési paraszt igehirdetőkről Szigeti Jenő írt (Szigeti 1981). Kecskeméti Ferenc és Révész Mihály alkalmi kiadványo-kat készített Sommerville útjáról. A helyi lapok is közöltek tudósításokat, sőt még egy polémia is kialakult Révész Mihály túrkevei és Szél Farkas gyomai segédlelkész között a skót tudós gondolatai kapcsán. A mezőtúri és túrkevei házigazda lelkészek az idősebb korosztály tagjaiként lehetőséget adtak a szónoknak, de mérsékelt hozzáállást képviseltek. A Túrkevéen szol-gáló Harsányi Sándor népes családjában gyakorlat lett a missziós munka, amely során fiai Amerikában szervezték a magyar református közössége-ket. A legfiatalabb Harsányi a gyomai egyházközség, majd békés-bánáti esperesként nagyobb terület egyházügyeit intézte. Harsányi Sándor vejei (Kecskeméti Ferenc, Révész Mihály) itthon hirdették az ígét. Mellesleg

Kecskeméti Ferenc országgyűlési képviselőként is felvállalta a vidéki szegénység ügyét.

A 20. század elején a háborús évek megakasztották a belső egyházreformálást. Lelkészeink egy része a harctérre került, többen oda is veszttek a fronton. A tábori lelkészi szolgálat viszont nagyban hozzájárult a katonák lelki egyensúlyának megtartásához. A tábori lelkész feladatai közé tartozott a lelkészi feladatokon (szertartásokon) túl a halottak nyilvántartásba vétele és kapcsolatfelvétel a családdal. Az első világháborúban 2400 tábori lelkész szolgált (Tábori lelkészek, internet: 2017. 12. 16.). A hadifogolytáborokba kerültek túlélési esélyeit növelte egy-egy közöttük tevékenykedő tanító és lelkész, pl. Nyikolszk Uszurszkiban a karcagi Nagy László (Örsi 2016b; Bojtos 2017).

Az első világháború politikai lezárását jelentő trianoni békeszerződést a nemzet nagy tragédiájaként élte át a magyarság. A területvesztésen, a természeti értékek elvesztésén, a gazdasági térszűkítésen kívül igen jelentős volt az emberi veszteség. A kb. 660 ezer hősi halott mellett veszteség volt az elcsatolt területeken élők kiszakítása a magyar nemzettestből. Magyarország elvesztette a magyar lakosság 33%-át, a népesség 58%-át, mintegy 10 millió főt! „A református egyház gyülekezeteinek száma 2073-ról 1012-re (48,8%) zsugorodott, 2 621 328 tagjából pedig 1 632 852 (62,3%) maradt” (Barcza 33). Mintha a trianoni békeszerződés mellbe vágó ténye felrázta volna a magyar lelkészeket, egyszerre csak felemelik a hangjukat: reformáció kell az egyházon belül is. Egymás után jelennek meg az új folyóiratok (*Reformáció, Hit és Élet*) változást sürgető cikkekkkel Forgács Gyula, Révész Imre tollából. 1920 augusztusában 34 lelkész Pécelen, majd 1921-ben 131 lelkész, gondnok, tanító, presbiter Kunhegyesen gyűlt össze, hogy megvitassa a kialakult helyzetet. Memorandumukat benyújtották a zsinathoz, de egyelőre visszhangtalan maradt, bár a *Kálvinista Szemlé*ben (Memorandum 1921) nyomtatásban is megjelent.

A kezdeményezés hamarosan mozgalommá fejlődött. Két irányzat alakult ki: a) A lelkésznek a történelmi kálvinizmus jegyében szerepet kell vállalnia az egyház, a társadalom életében. Ez akár politikai szerepvállalás is lehet. Ők alapították meg a Kálvinista Politikai Szövetséget. Politikai, kulturális, gazdasági és szociális programot dolgoztak ki. Birtokpolitikájuk a harmadik utas elképzelés, a kertgazdaság. Szorgalmazták a kisipar támogatását. Ennek újságokban (pl. *Magyar Út*) hangot is adtak. Ezen irányzatnak a képviselője volt a jelen írásban bemutatott SDG utazó titkára, Pap Béla és az újsága köré szerveződött szerzői gárda (népi írók). b) „A gyülekezeti lelképásztor ne politizáljon. A politikát bízva világi előljáróira” (Barcza 37). Ezt az álláspontot képviselte például Baltazár Dezső. Ravasz László szerint „vannak olyan munkák, amelyeket az egyház maga

nem tud úgy elvégezni, mint ahogyan az egyesületek elvégzik” (Barcza 38). A lelkész tehát maradjon semleges, különböző civil szervezetek vállalják fel a politikai küzdelmet.

A kor történelmi helyzete azonban egyre kevésbé engedte meg a paszszív külső szemlélődést. Időnként az egyház felső vezetőit is állásfoglalásra kényszerítette. Szembe kellett nézni az antikrisztusi eszme terjedésével keletről ugyanúgy, mint a német nemzeti szocializmus fellángolásával nyugatról. A bolsevizmus és a náciizmus egyaránt ellenség. Az Egyetemes Konvent is egyre nagyobb figyelmet fordított a belmisszióra. 1927-ben létre is hozott egy Belmissziói Bizottságot a református egyházi élet elmélyítésére, a református keresztyén hit- és öntudat felébresztésére. Feladatául három tevékenységet határoztak meg: a) a szeretetmunkák figyelemmel kísérése, b) belmissziói intézmények alapítása és munkájuk ellenőrzése, c) a belmissziói jelentések megvitatása és jelentési kötelezettség a konvent felé. 1933-ban a zsinat törvénybe foglalta a belmissziós munka legfontosabb területeit, amelyek a következők: a) Isten igéjének hirdetése szóban és írásban az egyházi szertartásokon kívül, b) vallásos nevelés az ifjúság körében (pl. egyesületekben), c) az egyháztagok látogatása, d) szegénygondozás, szeretetmunka (diakónia), e) szórványgondozás. A feladat meghatározása komoly társadalmi bázis meglétét feltételezte. Sorra jöttek létre a különféle olyan református vallási egyesületek, amelyek vállalták a belmissziós munkát. 1927-ben már a következő szervezetek végeztek ilyen irányú tevékenységet:

Keresztyén Ifjúsági Egyesület református ága (RKIE)
 Vasárnapi Iskolai Szövetség
 Magyar Kálvin Szövetség
 Magyar Keresztyén Leányegyesületek Nemzeti Szövetsége
 Magyar Református Diákok Soli Deo Gloria Szövetsége (SDG)
 Magyar Traktátus Társulat
 Hit és Szolgálat Mozgalma
 Országos Református Lelkészegyesület
 Bethánia Egylet Szikszai Köre
 Lorántffy Zsuzsánna Nőegylet
 Filadelfia Diakonissza Egylet
 Református Lelkésznék Országos Szövetsége
 Református Tanítók Evangéliumi Szövetsége
 Magyar Evangéliumi Keresztyén Diákok Szövetségének református ága (Barcza 50).

Az egyesületek lefedték a magyar református társadalmat, de azon belül kiemelt fontosságot tulajdonítottak a fiatal korosztály bevonásának az egye-

sületi munkába. Először az egyetemisták voltak a kiemelt célcsoport, de hamarosan a középiskolai korosztály is azzá vált. 1934-ben a RKIE és az SDG közös rendezésében tartották meg a Magyar Testvériség első konferenciáját, „ahol főiskolások és földműves ifjak együtt tárgyalták keresztyén hitünk és magyarságunk kérdéseit” (Barcza 53).

IFJÚSÁGI SZERVEZETEK, DIÁKSZÖVETSÉGEK

Keresztyén Ifjúsági Egyesület református ága (RKIE)

A fiatalokkal való foglalkozás nem új keletű és nem is csak a református egyházra jellemző. 1844-ben Angliában alakult meg az első csoport, amely célul tűzte ki azon fiatalok összefogását, akik elfogadják Jézus Krisztust megváltójuknak és a Szentírás szerint akarnak élni. A kezdeményezés hamarosan mozgalommá fejlődött Angliában, Svájcban, Skóciában, Németországban. Magyarországon először a katolikusok, majd a protestánsok is követik a példát. Budapesten történnek kezdeményezések először, de a Debreceni Kollégium tanárai is felfigyelnek az európai jelenségre. Balogh Ferenc franciaországi és angliai útjai során találkozik a mozgalommal, Csiky Lajos az edinburghi hittanhallgatók missziói társulásáról tudósít. Révész Imre Kálvinról írt műve nagy hatást gyakorolt Szabó Aladárra. Az egyháztörténész Révész Imre Sommerville magyarországi utazásáról szólva megállapítja, hogy itt ekkor (az 1880-as években) még az ébredés várat magára. Kétségtelen azonban, hogy a külföldön járt ifjú teológusok (a makói Kecskeméti Ferenc és a nagybecskereki Szalay József) magukkal hozták a gondolatot. A belmissziós ébresztő munka azonban Szilassy Aladárhoz és Szabó Aladárhoz köthető. Szilassy svájci kapcsolatai révén eszmei és anyagi támogatást kapott az egyesületalapításhoz. Elnöke lett az 1883-ban megalapított egyesületnek. Titkári teendőkkkel az akkor negyedéves teológus hallgatót, Szabó Aladárt bízták meg. Mindketten és mások is elkötelezett tagjai lettek a KIE mozgalomnak életük végéig. Az egyesület az alakulás, átalakulás, hivatalos elismertetés, székhelykeresés megannyi buktatóján túljutva egyre népszerűbb lett. A fővárosban főleg Kispesten, Újpesten és Kőbányán fejtett ki jelentősebb tevékenységet. Az 1900-as években már vidéken is alakultak szervezetek. A vidéki ifjúság szervezését fontosnak tartván 1907-ben úgynevezett utazótitkári állást létesítettek, betöltője a kapcsolattartást, a szervezést kapta feladatául. Az első utazótitkár a mezőtúri Kónya Gábor lett, aki fél év alatt 52 helységet látogatott meg, 100 lelkészt keresett fel a mozgalomhoz való csatlakozási felhívással. Munkáját csak 1909 októberéig folytatta, mert akkor Mezőtúr meghívta az újjvárosi gyülekezethez lel-

késznek. Munkáját Megyeresy Béla folytatta, akinek munkásságából négy területet emelhetünk ki. Ezek a következők:

1) Sok fiatalot megnyert a KIE-nek, közöttük Karácsony Sándort is. Új ifjúsági lapot indított *Magyarság* címmel. Az ő idejében kezdődtek a nagy országos konferenciák. Az elsőt Karcagon tartották 1921-ben, amelyen 99 településről 400-an vettek részt.

2) Szerepe volt a cserkészmozgalom hazai elterjesztésében. 1910-ben szervezték meg az első magyar cserkészcsapatot a KIE keretében.

3) Az első világháború idején ő nyitotta meg az első katonaothont a sebesültek ápolására, amelyet továbbiak követtek. Felvették a kapcsolatot a katonák, hadifoglyok családjával. Az amerikai testvérszervezet (YMCA) például 9000 magyar hadifoglyot (Kovács 66), köztük sok alföldit segített a hazatéréshez. Erről részletesen beszámol karcagi Nagy László tanító-lelkész a fennmaradt írásában (Örsi 2016b; Bojtos 2017).

4) Megyeresy Béla munkáját nagyban segítették külföldi (svájci, holland, német) kapcsolatai. Tekintélyt szerzett hazájának. Magyar diákokat amerikai ösztöndíjhoz juttatott. Dunavecscén vezetőképző tábort szervezett. Ezek a táborok a lelki ébredés helyei, e fiatalok pedig a népi vonal érvényesítői lettek.

Az 1920-as években új korszak kezdődött. Az új vezetők felekezeti közötti szövetség létrehozásán fáradoztak. Ennek az időszaknak emblemikus személyisége volt Töltéssy Zoltán titkár és Kovács Péter földműves titkár. Az ágazati munkát elsősorban a falusi ifjúság felé fordulás jellemezte. Ugyanezen szemlélet hatotta át a Sárospataki Kollégium két ifjú tanárának, Ujzászy Kálmánnak és Szabó Zoltánnak a kezdeményezését is a faluszemináriumi munka beindításakor. Az 1930-as évek közepén a Konvent elismerte, sőt szorgalmazta is a református ági munkát. A KIE ekkor már 353 tagszervezetet számlált, mintegy 10 000 taggal. A népszerűsége tovább növekedett. 1943-ban már 867 gyülekezetben vannak jelen 38 031 taggal (a református 12–21 éves magyar fiatalok 22,6%-a; Kovács 70). Legnépszerűbb akcióik a körzeti konferenciák voltak. Négyévente nemzeti konferenciát rendeztek. Ilyenre került sor Karcagon, Kisújszálláson, Kecskeméten, Debrecenben, Losoncon. A sort a második világháború szakította meg. Megemlíthető az 1931-ben a korabeli családkép formálására szervezett kecskeméti konferencia, amelynek anyagát később megjelentették (Batiz 1942; Kiss 1943; Sebestyén 1942; Karácsony é. n.). Továbbra is nagy hangsúlyt helyeztek a saját sajtó (*Ébresztő, Református Ifjúság, Magyar Ifjúság*) jelenlétére. Ismert költők, írók (Áprily Lajos, Weöres Sándor, Képes Géza, Darvas József stb.) kaptak itt megjelentetési lehetőséget.

A KIE működésének utolsó szakaszában tovább fokozódott a nép, a nemzet iránti elkötelezettsége. Ezt mutatja a népfióskolák működtetése

abból a célból, hogy a vidéknek értelmiséget képezzen. Sorra szervezték a népfőiskolákat az Alföldön (Hódmezővásárhely, Orosháza, Szeghalom, Kecskemét, Nagytarcsa, Tyukod, Kocsord), Sárospatakon, a Dunántúlon (Pápa, Veszprém, Gyöngyös stb.). 57 településen 4819 protestáns fiatal vett részt ezeken a képzéseken (Kovács 1993: 76). A falu gondjainak feltárására vállalkoztak a teológushallgatók, fiatal néprajzkutatók, szociológusok a Bodroghözben vagy az Ormánságban stb. Kevésbé ismert, de egyéb sikeres akcióik is voltak. (Például a Falum ifjúságának élete című pályázat). A sárospataki faluszeminárium és a regőscserkészlet sikere láttán Újszászy Kálmán és Szabó Zoltán módszertani útmutató és pedagógiai terv megírására is kapott megbízatást (Szabó 1938; Újszászy 1938). A népfőiskolák 1948-ig tovább működtek. A KIE végleges feloszlására 1950-ben került sor. „A KIE két legismertebb vezetője ellen 1951-ben bírósági eljárás indult, és Pógyor Istvánt 12 évre, a kitelepítésből visszahurcolt Teleki Lászlót pedig államellenes összeesküvés címén 7 évre ítélték el... A KIE elleni utolsó nagy támadás 1967-ben volt, amikor öt volt KIE-vezető ellen államellenes összeesküvésre való előkészület címén pert indítottak” (Kovács 79).

Bethlen Gábor Kör

A Bethlen Gábor Kör a másik legrégebbi szervezeti formáció, amely a diákoknak nyújtott vallásos, tudományos, ismeretterjesztő, kulturális programokat. Budapesten, Kolozsváron, Debrecenben alakultak meg az első körök 1901 és 1903 között. Egyéb felsőfokú intézményekben is követték a példát (Keszthely, Magyaróvár, Pécs, Szeged). Alapítói között ott volt Megyericsy Béla, Révész Imre, Makkai Sándor és mások. Az alapszabály értelmében 30 (később 25 év) volt a felső korhatár. Először műegyetemi és teológiai hallgatók aktivizálták magukat. A társadalom aktuális kérdéseiről is hallhattak előadásokat neves íróktól (Erdélyi József, Féja Géza, Juhász Géza, Németh László). Bajcsy-Zsilinszky Endre az új magyar társadalomról kialakult nézeteit osztotta meg a hallgatósággal. Előadóik között ott volt Kovács Imre, Matolcsy Mátyás is. Bethlen Gábor körök alakulására középiskolákban is volt példa (Karcag, Kisújszállás, Kunszentmiklós stb.). Kiemelkedik a szegediek Bethlen Gábor Körének munkája különösen az 1920-as évek második felétől. Előadóik között ott volt Darvas József, Illyés Gyula, Geszti Nagy László, Szabó Dezső, Veres Péter. Itt formálódott a Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiuma és a Márciusi Front (Bibó István, Buday György, Erdei Ferenc, Kiss Sándor, Ortutay Gyula és társai) programja.

A Bethlen Gábor Kör szervezetei nem tömörültek szövetségbe, önállóak voltak. Tevékenységük általában nem jutott el a vallási ébredési mozgalom

szintjéig. Megmaradtak az önképző szinten. Ugyanakkor beléptek az Országos Protestáns Diákszövetségbe.

Országos Magyar Protestáns Diákszövetség

Az Országos Magyar Protestáns Diákszövetség 1921-ben jött létre a magyar protestáns ifjúság egységes képviselője érdekében. Nem bizonyult igazán hatékonynak. Ugyanakkor voltak hasznos kezdeményezései (pl. a diákok külföldi csereprogramja). Saját kiadású könyvsorozatában sok hasznos olvasmány jelent meg (például Cs. Szabó László: *Levelek a száműzetésből*). Kiemelendő, hogy egy 1933-ban megrendezett konferenciájukon itt léptek fel a diákok először egységesen a fasizmus ellen (Páll 104).

Magyar Evangéliumi Keresztyén Diákszövetség

A Magyar Evangéliumi Keresztyén Diákszövetség ugyancsak a 20. század elején lépett színre. A bölcsőjénél ott segítette id. Szilassy Aladár, John Mott, a Keresztyén Diákok Világszövetségének főtitkára. A tagjai hittek abban, hogy a világ evangelizációja erre a nemzedékre vár. Makkai Sándor szerint „[a] világ jövődöntő intellektuális vezetőit kell meghódítani a Krisztusnak, mert ez fogja megváltoztatni a világméretűt, Isten dicsőségére... Egyházunk missziói öntudata és munkája nem kis részben az ő [John Mott] hatása alá került személyiségek felelősségének felébredéséből indult ki” (Páll 105). Az egyik legaktívabb képviselője volt itthon Victor János, a magyar mozgalom főtitkára. Az alapító tagok között említhetünk több ismertté vált személyiséget: Benkő István, Bereczky Albert, Cseh-Szombaty László, Deme László, Forgács Gyula, Fülep Lajos, Gombos Ferenc, Kákicsi Kiss Géza, Makkai Sándor, Révész Imre, Tildy Zoltán. Újságuk a *Diákvilág* címet viselte. Az egyházi megújulás követelésén túl a társadalmi megújulás szükségességét is hirdették. Egyesek eljutottak a Tanácsköztársaság törekvéseinek támogatásáig, mások (azt megelőzően) az első világháború ellen emelték fel szavukat. Társadalmi érzékenységük, látásmódjuk alakulására nagy hatást gyakorolt Szabó Dezső. A magyar társadalomtörténet jelentős eredményei között tarthatjuk számon e szervezet cserkészcsapata színeiben az Ormánságban végzett falukutatást (Elek et al. [szerk.] 1936). A Keresztyén Diákszövetségben fogalmazódott meg egy kelet-európai intézet terve. Szerveztek tábort, kiadtak könyveket, majd a *Diákvilág* újságot felváltotta az *Erő* című lapjuk. Az újságszerkesztésbe igyekeztek minél több fiatal bevonni. A legnagyobb feladatot azonban Karácsony Sándor vállalta hosszú ideig, akinek szuggesztív hatása az új nemzedék magatartásán

is lemérhető. Jórészt neki köszönhető, hogy a szervezet 1945 után is fenn tudott maradni egy ideig.

Cserkészmozgalom

Az 1908-ban – R. Baden Powell könyve nyomán – Angliából elindult ifjúsági mozgalom hamarosan világméretűvé vált. A magyarországi elterjesztésében több olyan személynek volt szerepe, aki már az eddig bemutatott diák-szervezetekben is ott volt: ifj. Szilassy Aladár, Megyericsy Béla, Papp Gyula, Victor János. 1912 végén irányításukkal megalakult a Magyar Cserkészszövetség. Kezdetektől keresztyén és nemzeti jellegével különbözött nyugat-európai társszervezeteitől. Egyházi és világi sajtó egyaránt közreműködött a népszerűsítésében. A népszerűségét mutatja, hogy míg 1914-ben 3000 tagja volt, addig 1925-ben már 25 000 (G. Szabó 116). Római katolikus, református és zsidó szervezetek is alakultak. A vallási alapon szerveződő csoportosulások között mindvégig volt némi ellentét. A reformátusok un. Ichthüs (Jézus Krisztus Isten Fia Megváltó) cserkészek voltak, akik ragaszkodtak a protestáns hagyományokhoz, világnézethez. „Az Ichthüs a keresztyén és nemzeti alapokon álló mozgalmon belül igen nyomatékosan a vallás oldalára tette a hangsúlyt. A magyarság jövőjét csak mély vallási megújulástól remélte” – fogalmaz G. Szabó Botond Papp Gyula nyomán (G. Szabó 131). A cserkészszervezet a 12–18 éves fiataloknak (elsősorban fiúknak) adott életviteli programot. A mozgalomban való részvétel önkéntes volt. A fiatalokat színes, természetközeli programokkal biztatták cselekvésre, egyéni kezdeményezésre. Az élményeket elsősorban táborokban szerezték. Az őrökbe, rajokba, csapatokba szervezett fiatalok vezetői példaképekül szolgáltak. A cserkésztörvény 10 pontból állt:

1. A cserkész egyeneslelkű és feltétlenül igazat mond.
2. A cserkész híven teljesíti kötelességét.
3. A cserkész ahol tud, segít.
4. A cserkész minden cserkészt testvérének tekint.
5. A cserkész másokkal szemben gyöngéd, magával szemben szigorú.
6. A cserkész szereti a természetet, jó az állatokhoz, és kíméli a növényeket.
7. A cserkész feljebbvalóinak jó lélekkel és készségesen engedelmeskedik.
8. A cserkész vidám és meggondolt.
9. A cserkész takarékos.
10. A cserkész testben és lélekben tiszta” (G. Szabó 118).

Minden őrnek saját neve (általában történelmi hősök nevét választották), zászlaja, felszerelése és pénztára volt. Saját céljaikat, programjaikat

önállóan fogalmazták meg. Ez adta specializációjukat is. Próbátételeken kellett átesniük.

A 18. évet betöltötték az öregcserkészek, regőscserkészek. Ők egyre többet foglalkoztak a társadalmi kérdésekkel. Közülük kerültek ki a népi gondolat terjesztői és a falukutató mozgalom munkásai. Az Ormánság- és a Bodrogek-kutatás a legismertebb. „Teleki Pálnak [a cserkészsövetség vezetője] kezdeményező szerepe volt abban, hogy a »nép közé járás« tudományos igényű falukutatássá fejlődött (G. Szabó 126).” Ilyen munka folyt Sárospatakon, Szegeden és Debrecenben is.

A cserkészmozgalom országos vezetői közt ott találjuk a kor ismert személyiségeit. A teljesség igénye nélkül kiemelek néhányat közülük. Országos elnök Karácsony Sándor; társelnökök: Boldizsár Iván, Ortutay Gyula, Tamási Áron; tiszteletbeli társelnök: Mády Zoltán; országos férfi cserkészvezető tisz: Vörös Károly; országos kiscserkész vezetőtisz: Morvay István; országos külügyi vezető: Teleki László dr.; országos társadalmi vezető (propaganda, sajtófelelős): dr. Göncz Árpád; az Országos Intézőbizottság tagjai: Szolnoki Lajos, Klaniczay Tibor, Tárkány-Szűcs Ernő, Péter László, Béres Ferenc, Lajos Árpád, Varga Domokos, Nagy Gyula, Morvay Péter. Valamennyien jeles írók, tudósok, politikusok lettek.

Noha 1930-tól az állam kötelezővé tette a leventeképzést, a cserkészmozgalom népszerűsége egyre növekedett. 1928-ban 1102, 1937-ben 1659 cserkészcsapat működött. A budapestin kívül 13 alföldi, 2 dunántúli, 2 észak-magyarországi református fiúgimnáziumban van ekkor cserkészcsapat. Az alföldi települések a következők: Debrecen, Hajdúböszörmény, Hajdúnánás, Hódmezővásárhely, Karcag, Kecskemét, Kiskunhalas, Kisújszállás, Kunszentmiklós, Mezőtúr, Nagykőrös, Szeghalom. 1945-ben már 50 ezerre tehető a cserkészek száma (G. Szabó 138). Az új politikai vezetés 1948-ban ezt az ifjúsági szervezetet – felhasználva módszereit, tagságát – beolvastotta az újonnan létrehozott Úttörő mozgalomba.

Soli Deo Gloria Szövetség (SDG)

Az újabb ifjúsági mozgalom irányzatához Hollandiából vette a példát Sebestyén Jenő budapesti teológianár, és osztotta meg a gondolatot tanítványaival: Töltéssy Zoltánnal és Ecsedy Aladárral. 1921 nyarán Siófokon 30-an megalapították a Magyar Református Diákok Soli Deo Gloria Szövetségét. Az alapítók: Daróczi Sándor, Zsíros József, Csizmadia Dániel, Halasi Miklós, Szőke Imre, Zombory Sándor, Fogarassy Dezső, Horváth László, Mirtse Árpád, Balogh Vilmos, Hegyi Sándor, Fekete Károly, dr. Halmi János, Töltéssy Zoltán, Fábíán Gábor, Tóth Endre, Gáty Ferenc, Ury Ferenc,

Csontos Béla, Perbáth Ferenc, Benke József, Vincze Károly, Dobos Dezső, Nagy Sándor Béla, Ecsedy Aladár, Apostol János, Szabó Zoltán, Baló Pál, Zajti Ferenc (Denke 147). Az ifjúságot cselekvésre akarták ösztönözni. Új lelkesítő ideálban gondolkodtak, amely a tettek mezejére lép, aktivizálja a fiatalokat. A csoport lelki vezére Töltéssy Zoltán lett, és az is maradt haláláig. A hivatalos civil szervezeti formát alapszabályával együtt azonban csak 1925-ben fogadta el a Duna melléki Református Egyházkerület felterjesztésére a Konvent, majd 1927-ben hagyta jóvá a Belügyminisztérium. 1934-ben az alapszabályt némileg megváltoztatták. A végleges elfogadására 1935-ben került sor. (A teljes szövegét lásd Tenke Sándor [szerk.] 1993 függelékben: 480–488.) Ekkorra már túl voltak több konferencia megrendezésén (Gönc, Gödöllő), és szövetséget alkotott a négy teológiai akadémia tette kész ifjúsága. Budapest lett a központi székhely. Az Országos Központ többször változtatta a székhelyét, de mindvégig Budapesten maradt. (Múzeum krt. 10., Kálvin tér 7., Lónyay u. 7., Múzeum krt. 37., Üllői u. 25., Kálvin tér 8.) Legfőbb céljuk az ifjúság és az egész magyar társadalom lelki ébresztése volt. A megvalósításra újabbnál újabb eszközöket találtak. Ezt segítették Töltéssy Zoltán amerikai tapasztalatai is. A szövetséget elnök és alelnökök irányították. Az operatív munkát az Intéző Bizottság, az Egyházkerületi Bizottság és az Elnöki Tanács segítette. A szövetség védnöke valamely magas rangú főméltóság volt. (Az SDG teljes tisztikarának névsorát [1924–1949] lásd Tenke Sándor [szerk.] 1993 függelékben: 465–479.) A szövetség legmagasabb fóruma pedig a közgyűlés, amelynek résztvevői a tagok (égyéni és tagegyesületek) voltak. A tagok tagsági díjjal és önkéntes munkával támogatták a szervezet működését. Az SDG-nek hamarosan lett jelvénye, címere, zászlaja is. Az égő szívet tartó kézhez fűzött szalagon a Soli Deo Gloria (Egyedül Istené a dicsőség) emlékeztette a tagokat fogadalmukra és kötődésükre Istenhez. A szövetséghez kezdetben a teológushallgatók tartoztak, majd más egyetemek, főiskolák diákjai is csatlakoztak, bibliaköröket alkotva. Élénk SDG-munka folyt Budapesten és vidéken (Debrecen, Szeged, Hódmezővásárhely, Kecskemét, Nagykőrös, Sopron, Pápa, Veszprém, Székesfehérvár, Sárospatak). Később a szervezést kiterjesztették a középiskolákra is. Ők nagykollégiumban, a fiatalabbak kiskollégiumban dolgoztak. A fiatalabbakat az idősebbek irányították. Az Országos Központnak gondja volt a vezetőképzésre. A központtal való kapcsolatot az utazótitkárok tartották. Az irányítószerv a tagszervezetekkel élénk levelezést folytatott, és előadókat is biztosított. Az SDG más diákszervezetekkel is kapcsolatot tartott (például KIE, Bethlen Gábor Kör). Egyesek itt is, ott is dolgoztak. Alkalmi közös rendezvényeik is voltak, bár nem volt mindig felhőtlen az együttműködés (például az Országos Protestáns Diákszövetséggel). Lapot

is alapítottak a hatékony információ áramoltatására (*Református Diákmozgalom 1925–1932, Új Magyarság 1932–1934, Magyar Út. A Magyar Út radikalizálódása miatt 1935-ben magánkézbe került. Pap Béla lett a tulajdonosa. Ez a lap 1944 végén szűnt meg*). Az Egyetemes Konvent időnként egy-egy, a kor társadalmi kérdéseit feszegető előadás kapcsán mérsékletre intette a szervezetet. Az előadók a népi írók, fiatal tudósok, művészek köréből kerültek ki. Később Szárszó lett a konferencia állandó helye. (Néhány részvevő közülük: Barcza Gedeon, Boda József, Bódás János, Budai Gergely, Darányi Lajos, Dobos Károly, Döbrössy Lajos, Fülep Lajos, Galambos Zoltán, Imre Lajos, Karácsony Sándor, Kiss Antal Jenő, Kiss Géza, Kiss Sándor, Koncz Sándor, Kovács Bálint, Kovács Péter, László Dezső, Maller Kálmán, Mester István, Morvay István, Pap Béla, Pap Géza, Sebestyén Jenő, Soós Géza, Szőke Imre, Darvas József, Erdei Ferenc, Féja Géza, Kodolányi János, Kovács Imre, Nagy István, Németh László, Sinka István [Denke 192].) Előadások országos konferenciákon a következő helyeken voltak: Kiliti-Siófok, Gödöllő, Kápolnásnyék, Vekerle-telep, Aggtelek, Poroszló, Diósgyőr, Bakonyszentkirály, Cegléd, Mezőszentgyörgy, Gönc, Zánka, Budapest, Debrecen, Eger, Tata, Polgárdi, Fadd, Balatonszárszó (Denke 186). A szárszói tanácskozás 1928-tól 1948-ig az „egész hazai reformátuságunk hitbéli megújítását, azzal együtt társadalmi felelősségének ébresztését is szolgálta” (Denke 189). A tanácskozásokon részt vettek más országok és felekezetek küldöttei is. 1930-tól rendszeressé vált a virágvasárnapi konferencia a fővárosban. A vita segítette az egységes szemlélet kialakulását. A programokban helyet kapott a népdal-, népijáték-tanítás, a néprajzi tárgygyűjtés, a terepmunka. Saját településükön a tagok adományokat gyűjtöttek, a szövetség kiadványait terjesztették, mozgó könyvtárakat működtettek.

A szövetség néhány fontos dokumentuma világnézeti, már-már politikai állásfoglalást mutat. Ilyen a szövetség Elvi programja (1928) és a Memorandum (1934).

Az Elvi program „teljes erejével küzd a kálvinista világnézetnek, egyfelől a magán- és családi, másfelől a nemzeti, gazdasági és társadalmi élet minden vonatkozásában való diadalra juttatásáért” (Denke 197). Célkitűzéseiben elsősorban a szegényebb diákok életkörülményeinek, tanulási lehetőségének javítását fogalmazza meg (olcsó református internátus, menza, alapítványok, intézmények létrehozása, külföldi tanulmányok, kirándulások támogatása, könyvtárak hozzáférési lehetőségének biztosítása, félárú vasúti jegyek, vizsgadíjak mérséklése, ruhaneművel, tanszerrel való ellátás, a diákok kapcsolatteremtése a helybeli családokkal).

A „Cselekedjen az egyház... A fiatalság felirata a református püspökhöz és a Konventhez” című memorandumot az egyház vezetőinek címezték.

Ebben már az új vezetés (Fónyad Dezső, Soós Géza, Pap Béla és mások) a fiatalság, a magyar nemzet megmentésére szólította fel az egyházi vezetőket. Hivatkozva a nagy társadalmi feszültségeket okozó jelenségekre (egyke, nagybirtok, testi-lelki pusztulás) reformokat javasolnak:

A kiháló gyülekezetek benépesítésére megfontolt telepítéspolitikával az agrárproletároknak biztosítsanak áttelepülési lehetőséget, és ne idegeneknek.

Radikális birtokreformra van szükség, amelyben a nagybirtokosok magántulajdon-felhalmozását meg kell akadályozni. A magántulajdon ugyanis szentség, Istené. A földi javakat Ő ugyanis csak használatra bízta ránk. A rossz szemléletből fakad minden rossz (kivándorlás, egyke, erkölcsi romlás stb.).

Egy új örökösödési törvényben minden gyerek azonos jogokkal rendelkezzen. Négygyermekes család a kívánatos.

Az új gazdasági rendszer a gabonatermesztésről a gyümölcsstermesztésre helyezze a hangsúlyt.

A közoktatást át kell szervezni, amelyben kapjon központi szerepet a hungarológia (a magyar nemzet múltja, jelene, földje, életmódja, szokásai, hagyománya, népművészete, népzeneje stb.). A nemzetnek szüksége van a közös tudatra, amely erőt ad a belső megújulásra.

Időközben kitört a második világháború. Magyarország és más kisnépek belekényszerültek a nagyhatalmak által diktált politikai helyzetbe. Az ország politikai vezetése egyre inkább jobbra tolódott, másrészt kényszerhelyzetbe került. A társadalmi elégedetlenség sokakat aktivizált. Újabb és újabb csoportosulások jöttek létre különféle reformjavaslatokkal. Az SDG kapcsolatba került a Népfőiskolai Társasággal, a Bolyai Kollégiummal, a Györfly-kollégistákkal ugyanúgy, mint a Márciusi Fronttal. Az SDG radikalizálódó tagjai létrehozták a Kabai Márton Kör.

Kabai Márton Kör

Az 1940-ben alakult kis létszámú, de elszánt csoport egyre hangosabban hallatta az ország sorsának romlásáról alkotott véleményét. Kritikájukat jobbitó szándékkal fogalmazták meg. Információkat szereztek nyomorlepeken, a fővárosban munkát vállaló cselédlányoktól és olyan művekből, mint Kiss Géza: *Ormánság*, Kovács Imre: *Néma forradalom*, Szabó Zoltán: *A tardi helyzet*, Erdei Ferenc: *Futóhomok*, Féja Géza: *Viharsarok*, Illyés Gyula: *Puszták népe* című műve, illetve Németh László, Szabó Dezső, Veres Péter művei (Havas 236). Kapcsolatba léptek a Táj- és Népkutató Intézetel, akárcsak a formálódó baloldali ellenzékkel. 1942-ben már a rendőrség figyelmét is magukra vonták. A szárszói találkozó is egyre inkább radikalizálódtak. Különböző világnézetű előadók és hallgatók kaptak itt szót. Egy-

mást tiszteletben tartva ütköztették a véleményüket. Mindnyájan az ország javát akarták.

A tanulmányban bemutatott diákszervezetek tehát a református egyház megújításának gondolatától eljutottak a magyar társadalom megreformálásáig. A világban zajló egyházi megújulási mozgalom cselekvő részeseiként a magyar nemzet fennmaradásáért, sorsának jobbra fordításáért fiatalos lendülettel küzdöttek a 20. század első felében.

IRODALOM

- Barcza József: A magyarországi református ifjúsági egyesületek és mozgalmak egyháztörténeti háttere a két világháború között. In: Tenke Sándor (szerk.): Református ifjúsági egyesületek és mozgalmak Magyarországon a XX. században. 31–55. Magyarországi Református Egyház, Budapest
- Batiz Dénes: Fiúk, legények, érdemes-e? Budapest, 1942
- Bojtos Gábor: Vitéz Nagy László élete és tevékenysége. In: Örsi Julianna (szerk.): Helytállás a hazáért, a családért – Jász-kunsági emlékek az első világháborúból. 103–126. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület – Túrkevei Kulturális Egyesület, Szolnok – Túrkeve. 2017
- Denke György: A Soli Deo Gloria megalakulása és belső élete. In: Tenke Sándor (szerk.): Református ifjúsági egyesületek és mozgalmak Magyarországon a 20. században. 145–233. Magyarországi Református Egyház, Budapest
- Elek Péter et al. Elsüllyedt falu a Dunántúlon. Kemse község élete. Sylvester Nyomda, Budapest. 1936
- Havas Gábor: A Kabai Márton Kör. In: Tenke Sándor (szerk.): Református ifjúsági egyesületek és mozgalmak Magyarországon a 20. században. 234–273. Magyarországi Református Egyház, Budapest. 1993
- Karácsony Sándor: Kit vegyek el? Budapest, é. n.
- Kiss Ferenc: A nemzet nagy gondja: A nemi kérdés. Budapest. 1943
- Kovács Bálint: A Keresztyén Ifjúsági Egyesület (KIE). In: Tenke Sándor (szerk.): Református ifjúsági egyesületek és mozgalmak Magyarországon a XX. században. 56–83. Magyarországi Református Egyház, Budapest. 1993
- Kovács Imre: A néma forradalom. Cserépfalvi, Budapest. 1937. (Reprint 1989)
- Memorandum. In: Kálvinista Szemle 1921. 37. sz. melléklete. 1921
- Örsi Julianna: Nagy László „tábori tanító-lelkész a nyikolszki-usszurijszki hadifogoly-táborban. In: Örsi Julianna (szerk.): Palástban. Nagy-kunsági és kötődő lelkészek bizonyágtétele igével, tollal, tettel a magyarságért. 233–243. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület, Szolnok – Túrkeve. 2016b
- Örsi Julianna: Kunsági lelkészek amerikai misszióban – Harsányi Sándor ároni családja. In: Örsi Julianna (szerk.): Jász-kunság évkönyv 5. 244–266. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület, Szolnok – Túrkeve. 2016c
- Örsi Julianna: Külföldi iskolák, eszmeáramlatok hatása a magyar református egyházban – nagy-kunsági példákkal. In: Örsi Julianna (szerk.): Jász-kunság évkönyv 5. 289–

300. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület, Szolnok – Túrkeve. 2017
- Örsi Julianna (szerk.): Palástban. Nagykunsági és kötődő lelkészek biznyságtétele igével, tollal, tettel a magyarságért. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Tudományos Egyesület, Szolnok – Túrkeve. 2016a
- Páll László: Bethlen Gábor körök. Országos Magyar Protestáns Diákszövetség, Magyar Evangéliumi Keresztyén Diákszövetség. In: Tenke Sándor (szerk.): Református ifjúsági egyesületek és mozgalmak Magyarországon a 20. században. 100–113. Magyarországi Református Egyház, Budapest. 1993
- Sebestyén Jenő: Mi a jegyesség. Budapest. 1942
- G. Szabó Botond: Cserkészlet és Evangéliumi Cserkészlet Magyarországon. In: Tenke Sándor (szerk.): Református ifjúsági egyesületek és mozgalmak Magyarországon a 20. században. 114–142. Magyarországi Református Egyház, Budapest, 1993
- Szabó Zoltán: Sárospataki törekvések a falu szolgálatára. In: Protestáns Szemle, 1938. 140–150.
- Szigeti Jenő: „És emlékezzél meg az útról...” Tanulmányok a magyarországi szabadegyházak történetéből. Szabadegyházak Tanácsa, Budapest. 1981
- Tenke Sándor (szerk.): Református ifjúsági egyesületek és mozgalmak Magyarországon a 20. században. Magyarországi Református Egyház, Budapest. 1993
- Újszászy Kálmán: A sárospataki főiskola faluszemináriuma. In: Protestáns Szemle 1938. 140–150.

Internetes forrás

http://nagyhaboru.blog.hu/2016/06/24/a_tabori_lelkeszek_szolgalata_az_i_vilghaboruban (2017. 12. 16.)

Aspirations for the spiritual renewal of the Hungarian Reformed Church

The movement for the reformation of the Reformed Church, whose flagship was Sommerville, started in Edinborough, Scotland in the last quarter of the 19th century. The Scottish missionary went through several countries and proclaimed renewal. In 1888, he made a lowland tour in Hungary. On his way, he was assisted by several well-known former disciples (József Szalay from Nagybecskerek, Ferenc Kecskeméti from Békés and Mihály Révész from Túrkeve). The people became receptive to renewal. At the turn of the 19–20th century, Hungary also felt that the Reformed Church was a waiting renewal. Young people became the flagships of change. After the First World War and the Peace Treaty in Trianon, various youth organizations developed in succession, and new ecclesiastical boards appeared. The first youth organization was formed by the Christian Youth Association in the early years of the 20th century, followed by other ones (Gábor Bethlen Circle, Hungarian Reformed Student Associations, Scouting Movement, etc.). One of the most significant of these organizations was Soli Deo Gloria between the two world wars.

Student organizations, apart from the fact that they regarded the spiritual renewal of the Hungarian Reformed Church as a very important activity, also dealt with social problems of the Hungarian society. The suggestions to solve social issues were closest to the views of folkwriters. Student organizations could operate in Hungary until the middle of the 20th century.

Key words: renewal movement, Hungarian Reformed Church, Lowland missionary tour, student organizations, social issues, Soli Deo Gloria, conferences in Szárszó, folkwriters, proposals for social change

Koraci ka duhovnoj obnovi Mađarske reformatske crkve

U zadnjem kvartalu 19. veka u škotskom gradu Edinburgu nastao je pokret za obnovu Reformatske crkve, čiji predvodnik je bio Somervil. Škotski misionar je obišao brojne zemlje propovedajući obnovu. Putovao je i po Mađarskoj niziji 1888. godine. Više njegovih bivših učenika mu je bio od pomoći tokom njegovog puta (pastori Jožef Salaji iz Nadbečkereka [današnji Zrenjanin], Ferenc Kečkemeti iz Bekaša i Mihalj Reves iz Turkevea). Narod je bio spreman za obnovu. Na prelasku iz 19. u 20. vek sve jače se osećala potreba za obnovom Reformatske crkve i u Mađarskoj. Predvodnik pokreta je postala omladina. Po završetku Prvog svetuskog rata i Mirovne konferencije u Trianonu, jedna za drugim su se osnovale omladinske organizacije i objavljivane novi crkveni listovi. Prva omladinska zajednica, Keresztyén Ifjúsági Egyesület (Hrišćansko omladinsko udruženje) je osnovana u prvim godinama 20. veka, a potom je usledilo i osnivanje ostalih udruženja (Betlen Gabor Krug, mađarski reformatski učenički saveti, pokret izviđača, itd.). Između dva svetska rata jedna od najznačajnijih organizacija je bila Soli Deo Gloria (1924–1950). Đačke organizacije – pored toga što su smatrale bitnim duhovnu obnovu Reformatske crkve – su se bavile i društvenim problemima tadašnje Mađarske. Njihove sugestije za rešavanje društvenih pitanja su bile najbliže idejama narodnih pisaca. Đačke organizacije su mogle da rade do sredine 20. veka u Mađarskoj.

Ključne reči: pokret za obnovu, Mađarska reformatska crkva, misionarski put, đačke organizacije, Soli Deo Gloria, društveni problemi, konferencije u Sarso, narodni pisci, sugestije za promene u društvu

Beérkezés időpontja: 2017. 12. 08.

Elfogadás időpontja: 2017. 12. 22.